

Секція № 21 Літературознавство, мовознавство, мистецтвознавство та соціальні комунікації

Назва пріоритетного напрямку розвитку науки і техніки:
(згідно з Законом України від 12.10.2010 № 2519-17):

Назва пріоритетного тематичного напрямку:

(згідно з постановою КМУ від 07.09.2011 № 942):

Фундаментальні дослідження актуальних проблем суспільних і гуманітарних наук

Організація-виконавець: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Адреса: Україна, м. Миколаїв, вул.. Ні кольська, 24

Назва наукового проекту: Динаміка прізвищового компонента в антропонімічній системі південної Миколаївщини

Керівник проекту: Корнієнко Ірина Анатоліївна

Науковий ступінь: кандидат філологічних наук

учене звання: доцент

Місце основної роботи: кафедра української мови і літератури МНУ імені В. О. Сухомлинського

Посада: доцент кафедри української мови і літератури

Робоч. тел., факс: _____ дом. тел.: 24-65-54

E-mail: i.a.korniyenko@yandex.ru

Запит розглянуто й погоджено рішенням науково-технічної ради (назва вищого навчального закладу/наукової установи) від « _____ » _____ 2014 р., протокол № _____ .

Керівник проекту

**Проректор із наукової роботи
МНУ імені В. О. Сухомлинського**

І. А. Корнієнко

А. Л. Ситченко

(підпис)

(підпис)

" " _____ 2014 р.

" " _____ 2014 р.

М.П.

Секція № 21 Літературознавство, мовознавство, мистецтвознавство та соціальні комунікації

П Р О Е К Т

фундаментального дослідження за рахунок видатків державного бюджету

Назва проекту: Динаміка прізвищового компонента в антропонімічній системі південної Миколаївщини

Строки виконання (3 роки): з січня 2015р. по грудень 2017р.

Обсяг фінансування: у межах 250 годин загального навантаження

1. АНОТАЦІЯ

Передбачається розгляд динамічних процесів у семантиці прізвищового компонента в антропонімії південної Миколаївщини, характеристика розвитку та змін у системі дериваційних явищ з описом прізвищевих парадигм, а також виявлення екстралінгвальних та внутрішньомовних чинників формування й поширення прізвищового компонента в антропонімічній системі регіону. Висвітлення широко розгалужених історичних коренів південної Миколаївщини, що охоплює Миколаївський, Очаківський та Березанський райони, комплексне дослідження в синхронному та діахронному аспектах мовної основи прізвищ людей цього краю дасть змогу пояснити соціокультурні та лінгвістичні процеси й закономірності розвитку як південноукраїнського антропонімікону, так і його культурно-економічного феномену.

Результати дослідження узагальнюватимуться у формі словника та інших публікацій.

Розраховано на поглиблену підготовку фахівців-філологів.

2. ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єкт дослідження: антропонімічна система південної Миколаївщини.

Предмет дослідження: імено-прізвищевий компонент південноукраїнського антропонімікону. Імена розглядаються у дослідженні як психологічний маркер особової назви й основний твірний матеріал для прізвищ, які менш суб'єктивно залежні від їх носіїв.

Фундаментальна проблема, на вирішення якої спрямовано проект визначається суперечностями між:

- актуальністю проблеми та відсутністю її комплексного дослідження;
- предметом антропоніміки та недостатнім зв'язком її з українською філософією антропоцентризму;

- багатою історією густонаселеного краю та неувагою до динаміки його антропонімікону;
- власними назвами людей і неоднозначною трактовкою їх семантики;
- розвитком лексичного складу української мови та рухом антропонімів у просторі й часі;
- зовнішніми і внутрішніми факторами впливу на антропонімікон.

Актуальність та значимість проекту для отримання нових знань, підтвердження гіпотез, теорій, подальшого використання на практиці:

Антропонімні дослідження є невід’ємною складовою історико-філософських, соціально-економічних, психологічних, філологічних, правознавчих, краєзнавчих та культурологічних пошуків, тому потребують комплексного і системного провадження. Маючи на меті створення повного українського словника прізвищ, мовознавці водночас висвітлюють історико-етнографічні, географічні, економічні, соціальні, соціологічні та інші аспекти, що дають повніше уявлення про витoki і природу людських назв, історію окремої людини й цілого регіону, країни загалом. Антропонімна система сприймається як своєрідний синтез історико-соціальної та мовознавчо-культурної інформації про природу і значення власних імен та прізвищ, що утримує антропонімічні дослідження у полі науки про мову.

Зважаємо на те, що динаміка прізвищового компоненту південноукраїнського антропонімікону зумовлюється зовнішніми умовами функціонування особових імен і мови загалом, із яких найбільш впливовими виступають соціально-економічні, політичні, міжнаціональні та міжкультурні інтеграційні процеси, особливо інтенсивні у досліджуваному регіоні, загальна мовна ситуація в краї; визначається вона і внутріпредметними, власне мовними механізмами, передусім – за аналогією, внаслідок прагнення до експресії вислову, пояснюється психолінгвістичними факторами, зокрема вживанням яскравих емоційно-виражальних засобів мови, а в цілому – ключовою потребою пояснити нове явище або вказати на відтінок у відомому.

Українські прізвища становлять багатий лінгвокультурний потенціал, тому служать об’єктом широких монографічних і дисертаційних досліджень.

Досі не вивченим залишається антропонімікон північного Причорномор’я – Південної Миколаївщини, що, проте, є досить унікальним як із погляду свого розташування та історії, так і динаміки особових назв, зокрема прізвищ. Специфіка краю полягає в тому, що він із давніх часів був середовищем проживання багатьох кочових племен, а також обмеженою давньогрецькою колонією, зазнав цивілізаційної організації Київської Русі, спустошливої монголо-татарської навали, гартувався у протистоянні козащини (Гетьманщини) зовнішнім ворогам, передусім полякам та кримським татарам. Адміністративно-правове оформлення півдня України в

сучасному його розумінні пов'язується з входженням Лівобережжя до складу Росії, а бурхливий розвиток краю – з його економічними процесами, насамперед із кораблебудуванням та діяльністю російського Чорноморського флоту, що зумовило гігантські міжетнічні міграційні явища, які розвивалися майже до кінця ХХ ст.

Висвітлення широко розгалужених історичних коренів південної Миколаївщини, що охоплює Миколаївський, Очаківський та Березанський райони, комплексне дослідження в синхронному та діяхронному аспектах мовної основи прізвищ людей цього краю дає змогу пояснити соціокультурні та лінгвістичні процеси й закономірності розвитку як південноукраїнського антропонімікону, так і його культурно-економічного феномену.

Отже, актуальність проблеми дослідження особових назв півдня України та недостатня її розробленість у лінгвістичній теорії й практиці зумовили вибір теми наукового дослідження „Динаміка прізвищового компонента в антропонімічній системі Південної Миколаївщини”.

3. МЕТА І ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПРОЕКТУ

Мета дослідження: комплексно розкрити і охарактеризувати динамічні процеси антропонімічної системи Південної Миколаївщини.

Завдання:

- охарактеризувати південну Миколаївщину як ареал українського антропонімікону;
- визначити культурно-історичні періоди, які вплинули на розвиток антропонімічної системи і встановити хронологію розвитку південноукраїнських антропонімів;
- висвітлити стан, методологію і методику дослідження української антропоніміки як об'єкта науки про мову;
- висвітлити імена й прізвища в історико-соціальному контексті як мовно-культурну категорію;
- розкрити (в діяхронії) еволюцію семантики прізвищ та дериваційних явищ місцевої антропонімічної системи, скласти словотвірну-структурну характеристику сучасних прізвищ регіону;
- визначити (на синхронному рівні) основні прізвищеві парадигми антропонімії півдня Миколаївщини;
- охарактеризувати домінуючі екстралінгвальні та внутрішньомовні чинники розвитку та функціонування прізвищового компонента в системі антропонімів південноукраїнського краю.

4. СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАДАЧІ:

Сучасний стан антропонімічних досліджень засвідчує жваве наукове зацікавлення проблемами української антропоніміки й ідеєю створення всеукраїнського словника антропонімів. Учених цікавлять проблеми етимології, семантики, словотвору, структури та функціонування власних назв осіб, значення та історії українських антропонімів, зовнішні, екстралінгвальні та внутрішні чинники впливу на них. Українські прізвища служать об'єктом широких монографічних і дисертаційних досліджень, географія яких охоплює Закарпаття (П. Чучка), Середню Наддніпрянщину (І. Сухомлин), степову (В. Горпинич) і східну Україну (В. Познанська), Нижню Наддніпрянщину (І. Ільченко), Дніпровське Припоріжжя (І. Корнієнко), Північне Лівобережжя (О. Неділько), Правобережне Побужжя (Т. Космакова), а також Опілля (Г. Панчук), Бойківщину (Г. Бучко), Лемківщину (С. Панцьо), Буковинське Придністров'я (Л. Тарновецька), Верхню Наддністріянщину (І. Фаріон), Гуцульщину (В. Близнюк); Середнє Полісся (І. Козубенко), Лубенщину (Л. Кравченко), північний Степ (Т. Марталого), Буковину (Л. Кракалія), Одещину (Ю. Карпенко, О. Касім), Тернопільщину (І. Шеремета), Донеччину (Н. Булава, Ю. Новикова).

Дослідників усе більше цікавить саме динаміка особових імен і прізвищ, яка, на відміну від сталої системи антропонімів, дає змогу, так би мовити, наживо простежити лексичний рух власних назв людей і скласти повніше уявлення про лінгвокультурну природу цих особливих слів.

Проблемам антропонімічної еволюції в українському мовознавстві з поч. ХХІ ст. приділяється все більше уваги. Висвітлюється широкий часовий діапазон проблеми, починаючи з праслов'янської системи власних назв особи. Уперше комплексно досліджено історію антропонімоформул слов'ян і здійснено реконструкцію праслов'янських онімів, проаналізовано мотиви, механізми і хронологію трансформації одноклексемної антропосистеми в систему антропонімоформул, встановлено причини формування дво- і трилексемних особових назв, показано вплив екстралінгвальних факторів (традиції, релігії, держави, віку, статі, моди тощо) на вибір формули іменування особи.

Досліджуючи динаміку прізвищ Слов'янського району Донецької області, Р. Падалка також орієнтується на антропоцентричну модель вивчення мови у зв'язку з людиною та її діяльністю. Дослідження лінгвістичної генези антропонімів, здійснене О. Алексеєвою, вказує на необхідність застосування семантичного принципу до пояснення походження власних імен осіб, акцентує увагу на номінативних особливостях цих соціальних знаків, розкриває лінгвокультурні джерела антропонімікону та їх твірне значення. Модель лінгвістичного вивчення ономастичних одиниць, вибудована Ю. Бабій, переконує у доцільності дослідження динаміки семантики прізвищового компоненту та дериваційних явищ і в системі

південномиколаївського антропонімікону. Прізвища як засіб ідентифікації конкретної особи трактує І. Ільченко, простежуючи історичний розвиток антропонімії Нижньої Наддніпрянщини та розкриваючи продуктивність певних словотворчих формантів та інших чинників антропонімотворення, як зовнішніх, так і предметних.

Динамічний аспект антропонімічних досліджень визнається вченими як порівняно новий і досить перспективний, особливо, коли досліджується на повному фактичному матеріалі регіону (В. Горпинич, Р. Падалка), який береться з відповідних метричних книг.

У даному напрямі автором проекту (Корнієнко І. А.) захищено кандидатську дисертацію з антропоніміки (2004 р.), укладено картографічний словник прізвищ суміжного регіону (2003), видано монографію (2006 р.) з перевиданням (2012 р.) з проблеми регіональної антропонімії, написано цикл статей та інших публікацій з ономастики, запроваджено у навчальний процес спецкурс „Українська антропоніміка”.

5. МЕТОДИ, ПІДХОДИ, ІДЕЇ, РОБОЧІ ГІПОТЕЗИ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬСЯ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ ПРОЕКТУ

Методи дослідження: *кількісний, описово-аналітичний та порівняльно-історичний*, що дали змогу виявити особливості іменування носіїв залежно від суми зовнішніх умов та встановити в діяхронії прізвищеві парадигми; *хронології*, за яким вдалося визначити певну періодизацію характерних явищ досліджуваного матеріалу; *статистичної обробки* одержаного матеріалу з метою визначення антропонімічних домінант.

Значна роль у дослідженні відведена *емпіричним методам*, головним чином, роботі з метричними книгами архівних джерел та словниками, накопиченню прізвищевих матеріалів за картографічним принципом. До аналізу антропонімів південної Миколаївщини застосовано *синхронно-діахронний підхід*, запропонований В. Бондалетовим.

6. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ ПРОЕКТУ ТА ЇХ НАУКОВА НОВИЗНА:

На основі проведення фундаментального дослідження вперше буде зібрано і піддано науковій обробці антропонімічний матеріал південної Миколаївщини; охарактеризовано ареал південноукраїнського антропонімікону і визначено умови його виникнення та розвитку; розкрито еволюційні процеси в семантиці та деривації місцевої антропонімічної системи; визначено прізвищеві парадигми південномиколаївської антропонімії; встановлено екстралінгвальні та внутрішньомовні чинники функціонування антропонімів краю; визначено хронологію еволюційних явищ досліджуваного антропонімікону; уточнено і поглиблено відомості про стан і методику дослідження антропонімікону як об'єкта лінгвістичного аналізу; набудуть подальшого розвитку синхронно-діахронний підхід до

пояснення динаміки антропонімних компонентів та лінгвокультурологічне висвітлення досліджуваних фактів і явищ.

Результати дослідження будуть опубліковані в наукових журналах, розглянуті на проблемних семінарах, круглих столах, наукових конференціях тощо.

Планується захист курсових робіт бакалаврів, дипломних робіт спеціалістів і магістрів; підготовка словника, 6 наукових статей. Участь у міжнародних та всеукраїнських конференціях з публікаціями тез та доповідей.

7. ДОРОБОК АВТОРІВ ЗА ТЕМАТИКОЮ ПРОЕКТУ

(за останні 5 років):

Корнієнко І. А. Особливості граматичної структури прізвищ // Записки з українського мовознавства: Вип. 18: Зб.наук.праць / Відп.ред. О.І.Бондар. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 297-305.

Корнієнко І. А., Середич Г. А. Основні шляхи дослідження антропонімії // Записки з українського мовознавства: Вип. 18: Зб.наук.праць / Відп.ред. О.І.Бондар. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 290-296.

Корнієнко І. А. Особливості граматичної структури прізвищ // Регіональна культура в умовах глобалізації: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Вип. II. – Миколаїв, 2009. – С.183-187.

Корнієнко І. А. Назви професій й антропоніми // Краєзнавча робота в системі філологічної освіти молоді: Матеріали наукової конференції (Миколаїв, 28-29 жовтня 2011 р.);

Корнієнко І. А. Основні напрями дослідження антропонімії // Українська мова у ХХІ столітті: традиції і новаторство: Тези доп. II Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених (Київ, 24-26 квітня 2012 р.);

Корнієнко І. А. Від прізвиськ до прізвищ // Рідна мова: кварталник українського вчительського товариства у Польщі. – № 15. – 2011. – С.24-29.

Корнієнко І. А. З історії української антропоніміки // Рідна мова: кварталник українського вчительського товариства у Польщі. – № 16. – 2011. – С.56-61.

Горпинич В. О., Корнієнко І. А. Антропонімія Дніпровського Припоріжжя і суміжних регіонів України: Монографія: 2-ге вид., доп. й випр. / За ред. д.філол.н., проф. В.О.Горпинича // Ономастика і апелятиви. – Вип. 38. – Дніпропетровськ-Миколаїв: Вид-во „КВІТ”, 2012. – 232 с.

Корнієнко І. А. Взаємозв'язок мови і культури як центральна проблема мовознавства // Актуальні питання розвитку української мови у науковій ретроспекції та перспективі : матеріали круглого столу до Дня української писемності та мови / [за заг. ред. Н. В. Коч]. – Миколаїв : МНУ, 2012. – С. 88 – 89.

Корнієнко І. А. Основні напрями, проблеми і принципи дослідження сучасних прізвищ // Слов'янська писемність у контексті християнської культури : матеріали круглого столу до Дня слов'янської писемності та культури / [за заг. ред. Н. В. Коч]. – Миколаїв : МНУ, 2013. – С. 94 – 102.

Корнієнко І. А., Самар О. В. Вивчення драматичної творчості Лесі Українки в контексті літературної ономастики // Наукові записки. Серія „Філологічна”. – Острог : Видавництво Національного університету „Острозька академія”, 2013. – Вип. 40. – С. 47 – 51.

Корнієнко І. А. Граматична структура ойконімів Миколаївської області // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 207. Т. 219. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – С. 46 – 50.

Корнієнко І. А. Граматичні особливості ойконімів Миколаївщини // Рідна мова: кварталник українського вчительського товариства у Польщі. – № 19. – 2013. – С. 40 – 45.

Корнієнко І. А. Основні тенденції дослідження антропонімії / Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації”: тези доповідей II міжнародної науково-практичної конференції (24-31 січня 2014 р. Сімферополь-Ялта). – 6 сторінок

Корнієнко І. А. Південна Миколаївщина як ареал українського антропонімікону / І. А. Корнієнко // *Studia methodological*. – Ternopil, 2014. – Issue 38. – S. 163 – 169.

Свідоцтво про реєстрацію авторського права на монографію «Антропонімія Дніпровського Припоріжжя і суміжних регіонів України» (№ 46519 від 27.11.2012);

Таблиця 1.

Доробок авторів проекту за останні 5 років

	Показники	Кількість
1.	Публікації виконавців за тематикою НДР:	
	1.1 статті у журналах, що входять до наукометричних баз даних;	1
	1.2 публікації в матеріалах конференцій, що входять до наукометричних баз даних ;	
	1.3 - статті у журналах, що включені до переліку наукових фахових видань України;	3
	1.3.- статті у журналах, що включені до переліку наукових фахових видань за кордоном;	3
	1.4 монографії, опубліковані за рішенням Вченої ради ВНЗ (наукової установи);	
	1.5 підручники, навчальні посібники з грифом МОН України;	

	1.6 навчальні посібники без грифу МОН України; 1.7 словники, довідники.	
2.	Підготовка наукових кадрів. 2.1 захищено виконавцями проекту або під керівництвом (науковий консультант) виконавців проекту докторських дисертацій; 2.2 захищено виконавцями проекту або під керівництвом (науковий керівник) виконавців проекту кандидатських дисертацій за тематикою НДР.	

8. ОЧІКУВАНЕ ВИКОРИСТАННЯ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ:

8.1 В навчальному процесі:

- використання для вдосконалення лекційних курсів з сучасної української літературної мови й української антропоніміки та оновлення циклів практичних робіт;
- виконання під керівництвом автора проекту магістерських кваліфікаційних робіт та дипломного проектування спеціалістів з проблематики регіональної антропоніміки.

8.3 Інформація про опублікування та розповсюдження результатів:

- монографія, опублікована за рішенням Вченої ради ВНЗ;
- статті в журналах, віднесених до науково-метричних баз даних;
- статті у фахових виданнях з переліку МОН України;
- доповіді на міжнародних та вітчизняних конференціях.

Таблиця 2.

Очікувані результати

	Показники	Кількість
1.	Заплановані публікації виконавців за тематикою НДР: 1.1 статті у журналах, що входять до наукометричних баз даних; 1.2 публікації в матеріалах конференцій, що входять до наукометричних баз даних ; 1.3 статті у журналах, що включені до переліку наукових фахових видань України; 1.4 монографії, опубліковані за рішенням Вченої ради ВНЗ (наукової установи); 1.5 підручники, навчальні посібники з грифом МОН України; 1.6 навчальні посібники без грифу МОН України; 1.7 словники, довідники.	2 6 1
2.	Заплановане використання результатів НДР при підготовці наукових кадрів. 2.1 захист докторських дисертацій за тематикою НДР; 2.2 захист кандидатських дисертацій за тематикою НДР.	

9. ЕТАПИ РОБОТИ:

Таблиця 3.

Етапи роботи	Назва та зміст етапу	Очікувані результати етапу (зазначити конкретні наукові результати за етап), звітна документація (зазначити кількість запланованих публікацій, захистів магістерських, кандидатських та докторських дисертацій, отримання охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності).
1 етап (січень 2015 р- грудень 2015 р.)	Підготовчий : Аналіз наукової літератури з проблеми. Накопичення й узагальнення фактичного матеріалу. Публікації у фахових виданнях. Керівництво студентськими науковими видами робіт. Участь у всеукраїнських і міжнародних конференціях. Підготовка словника імен і прізвищ сучасної Очаківщини. Робота в Державному архіві Миколаївської області. Підготовка етапної звітної документації.	2 публікації у фаховому виданні Підготовка до захисту магістерського дослідження 1 студента Участь у конференції-1 Наявність електронного варіанту словника „Імена і прізвища сучасної Очаківщини”
2 етап (січень 2016 р- грудень 2016.)	Основний: Керівництво студентськими науковими видами робіт Участь у всеукраїнських і міжнародних конференціях. Систематизація й аналіз фактичного матеріалу. Робота в Державному архіві Миколаївської області. Публікації у фахових виданнях. Видання праці „Матеріали	2 публікації у фаховому виданні Участь у конференції-2 Видана праця „Матеріали до словника антропонімів Північного Причорномор'я”

	до словника антропонімів Північного Причорномор'я". Підготовка етапної звітної документації.	
3 етап (січень 2017 р.- грудень 2017)	Заключний: Підготовка фахових публікацій. Керівництво студентськими науковими видами робіт Робота в Державному архіві Миколаївської області. Участь у всеукраїнських і міжнародних конференціях. Підготовка загальної звітної документації.	2 публікації у фаховому виданні Участь у конференції-2 Звіт

10. ВИКОНАВЦІ ПРОЕКТУ (з оплатою в межах запиту):

Таблиця 4.

Виконавці проекту*

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Науковий ступінь	Вчене звання	Посада і місце основної роботи	Вік
1.	Корнієнко Ірина Анатоліївна	канд.філол.наук.	доцент	Доцент кафедри української мови і літератури МНУ ім. В.О.Сухомлинського	41 рік

11. НАЯВНІСТЬ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРОЕКТУ:

- назва наукового (науково-навчального підрозділу), на базі якого виконуватиметься дослідження: кафедра української мови та лінгводидактики МНУ імені В. О. Сухомлинського (ауд.308), кафедра української мови і літератури; Державний архів Миколаївської області;
- назва обладнання, термін його сертифікації та метрологічної перевірки;
- наявність електронного доступу до світових інформаційних ресурсів: користування Національним архівним фондом.